

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

КИЗИМА Ірина Іванівна

УДК 373.046-021.68:305] (477) "19/20"

**ГЕНДЕРНІ ПІДХОДИ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
(КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дрогобич – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор соціологічних наук, професор
Коваліско Наталія Володимирівна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
кафедра соціології, професор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Дороніна Тетяна Олексіївна,
ДВНЗ «Криворізький державний
педагогічний університет»,
кафедра педагогіки, завідувач;

кандидат педагогічних наук, доцент
Вихор Світлана Теодозіївна,
Тернопільський національний
педагогічний університет ім. В. Гнатюка,
кафедра педагогіки та
менеджменту освіти, доцент.

Захист дисертації відбудеться «15» листопада 2016 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 36.053.01 у Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка за адресою: 82100, м. Дрогобич, вул. І. Франка, 24, 2-й поверх, к. 20.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка за адресою: 82100, м. Дрогобич, вул. Лесі Українки, 2.

Автореферат розіслано «13» жовтня 2016 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Т.І. Пантюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Освітні процеси й інноваційна діяльність педагогічних працівників сьогодні є визначальними чинниками оновлення системи освіти та її змісту. В умовах переходу до постіндустріального суспільства та з розвитком демократичних процесів в Україні дедалі актуальнішою постає потреба інтеграції гендерного компонента у різні сфери життєдіяльності українського соціуму. Значну роль у становленні гендерного паритету в нашій державі відіграє система післядипломної педагогічної освіти, завдяки якій відбувається системна імплементація гендерної теорії, через включення гендерного підходу в освітній процес післядипломної підготовки педагогів, формування гендерної компетентності сучасного вчителя, а отже, розвиток його особистісних якостей (егалітарна свідомість, відмова від гендерних стереотипів та упереджень тощо).

Інтеграція гендерного підходу до системи післядипломної педагогічної освіти регламентується вітчизняною нормативно-правовою базою. Це – Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року» (2012 р.), наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (2009 р.) тощо. Про професійне зростання педагогів та оновлення напрямів, змісту і форм навчання відповідно до потреб економічного та соціального розвитку України йдеться також у документах: Законі України «Про професійний розвиток працівників» (2012 р.), наказі Міністерства освіти і науки України «Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів» (2013 р.).

Метою навчання працівників і підвищення їх кваліфікації є вдосконалення професійної підготовки педагога шляхом поглиблення і розширення його професійних знань, умінь і навичок, набуття ним досвіду виконання додаткових завдань та обов'язків у межах спеціальності, а невід'ємною частиною розвитку будь-якого суспільства, в тому числі й українського, виступає рух до гендерної рівності та подолання всіх форм гендерної дискримінації.

Аналіз теорії і практики гендерних підходів у системі післядипломної педагогічної освіти дав змогу виявити низку *суперечностей* між:

- суспільною потребою гендерно компетентних педагогів та недостатньою увагою до теоретико-методологічних підходів у системі післядипломної педагогічної освіти;
- значущістю проблеми впровадження гендерного компонента у навчання педагогічних працівників та недостатньо напрацьованою нормативно-правовою базою;
- вимогами до впровадження гендерних підходів у системі післядипломної освіти та недостатністю шляхів і засобів для їхнього розв'язання.

Гендерні дослідження почали впроваджуватися в Україні з початку 90-х рр. XX ст. У цій інноваційній для вітчизняної гуманітаристики галузі знань вдалося за досить короткий період інтегрувати різні ресурси: потенціал академічної науки, систему підготовки науково-педагогічних кадрів, підтримку зарубіжних благодійних фондів, демократичні принципи вибору спецкурсів, закладених у навчальних планах за спеціальностями, бібліотечні фонди, нові інформаційні технології та ін.

Низка вітчизняних науковців, таких як: С. Вихор, В. Гайденко, Т. Голованова, С. Гришак, С. Губіна, Т. Дороніна, О. Кікінежді, В. Кравець, О. Луценко, Т. Марценюк, О. Петренко, Г. Петручені, О. Плахотник, Н. Світайло, О. Цокур та ін. у своїх працях наголошують на важливості гендерної складової професійної компетентності вчителів педагогічних закладів освіти. Вивченню різних аспектів функціонування післядипломної педагогічної освіти приділяли велику увагу І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Олійник, Л. Сергеева та ін. Генеза і сучасний стан системи підвищення кваліфікації вчителів в Україні були предметом розгляду Г. Данілової, Т. Завгородньої, Л. Сігаєвої, Т. Харченко, П. Худоїмінського, О. Червінської. Післядипломну педагогічну освіту як багатофункціональне інтегративне утворення досліджували Н. Волкова, А. Зубко, Ф. Перрену, А. Прост, Н. Протасова, В. Пуцов, В. Химинець та ін. Окремих питань вітчизняної післядипломної освіти, зосереджуючись на розгляді проблем розвитку педагогічної думки, науки, системи народної освіти, торкалися у своїх історико-педагогічних дослідженнях О. Адаменко, Л. Березівська, В. Кузьменко, Н. Гупан, О. Савченко, О. Сухомлинська та інші.

Проте у царині гендерних питань досі відсутній комплексний підхід до формування гендерної компетентності вчителів. Також відчутною є нестача системних досліджень щодо соціалізуючої ролі таких інститутів, як післядипломна освіта, та її вплив на формування гендерної компетентності вчителя. Оскільки освітнє середовище може розглядатися та вивчатися з різних перспектив, то однією з них може бути втілення та продукування у ньому соціальних нерівностей. Огляд значної кількості робіт сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців дає підставу констатувати, що гендерні підходи в системі післядипломної педагогічної освіти в історико-педагогічній ретроспективі потребують наукового аналізу й узагальнення.

Сьогодні у багатьох навчальних закладах різного рівня акредитації діють гендерні лабораторії та науково-дослідні центри (за свідоцтвом Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти на 2016 рік).

Гендерну освіту розглядаємо у двох аспектах: як складову змісту навчання та як створення сприятливого гендерно збалансованого середовища для здобуття освіти, вбачаючи головне завдання гендерного виховання у формуванні нових моделей гендерної (андрогінної чи гендерно нейтральної) самосвідомості та типів поведінки, які базуються на принципах егалітарності й толерантності, з урахуванням особливостей життєвого досвіду і чоловіків, і жінок. Водночас реалізація гуманістичної особистісно орієнтованої освіти можлива, якщо створені сприятливі умови для розвитку, самоідентифікації та самореалізації обидвох суб'єктів освітнього процесу: учнів і вчителів. Зі свого

боку, це вимагає вивчення індивідуальності педагогічної культури вчителя, яка значною мірою визначається його гендерною приналежністю. Таким чином, актуальність означеного питання зумовлена реальними потребами сучасного суспільства в підготовці вчителів нового типу, здатних професійно й особисто реалізувати себе в педагогічній діяльності, чого неможливо досягти без урахування гендерних особливостей педагогічної культури вчителя.

Усвідомлення об'єктивної потреби у всебічному вивченні й узагальненні гендерних підходів, аналіз освітньо-законодавчої бази в Україні та за кордоном, оцінка реального стану гендерної освіти і гендерної компетентності освітнього середовища в системі післядипломної педагогічної освіти зумовили вибір теми дослідження: **«Гендерні підходи в системі післядипломної педагогічної освіти України (кінець XX – початок XXI століття)».**

Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу становлення та формування гендерних підходів у системі післядипломної педагогічної освіти України кінця XX – початку XXI століття.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Обґрунтувати теоретичні засади та розкрити теоретико-методологічні основи аналізу гендерних підходів у системі післядипломної педагогічної освіти.
2. Здійснити аналіз генезису та впровадження гендерної складової у систему педагогічної освіти в Україні (кінець XX – початок XXI ст.).
3. Визначити гендерні підходи у системі післядипломної педагогічної освіти України.
4. Схарактеризувати та обґрунтувати стратегії імплементації гендерних підходів у освітній процес.

Об'єкт дослідження – розвиток системи післядипломної педагогічної освіти.

Предмет дослідження – шляхи формування гендерних підходів та особливості їх практичного впровадження у систему післядипломної педагогічної освіти (кінець XX – початок XXI ст.).

Хронологічні межі дослідження охоплюють період кінця XX – початку XXI століття. Саме в цей час відбувається поступове впровадження ідей гендерної рівності у суспільне життя України, що позначається на розвитку вітчизняної системи післядипломної педагогічної освіти.

Нижня межа (1991 – 2011 рр.). На початку 90-х років XX століття після проголошення незалежності України оновлюється освітня законодавча база та визначається актуальність упровадження демократичних цінностей в освіту; започатковуються наукові дискусії щодо доцільності введення проблем гендерного виховання до освітніх програм (Проект Програми рівних можливостей і прав жінок в Україні, ПРООН 2009 – 2011 рр.).

Верхня межа (2011 – 2016 рр.) дослідження визначається зміною освітньої політики України з урахуванням загальноєвропейських стандартів. Це час теоретичного узагальнення практичних здобутків і пошуку шляхів ефективного впровадження гендерних підходів в освіту (Державна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 р.).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до теми комплексного дослідження кафедри історії та теорії соціології Львівського національного університету імені Івана Франка «Конструювання групових ідентичностей, формування суспільних лояльностей та інституціональний розвиток у сучасному українському суспільстві: глобальний та регіональний контекст» (номер державної реєстрації роботи: 0111U005522). Тема дослідження затверджена вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 5 від 29.04.2015 р.) і узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук НАПН України (протокол № 5 від 23.06.2015 р.).

Методологічну основу дослідження складають: положення теорії пізнання про взаємозв'язок діяльності, свідомості й особистості; методологічні принципи компаративістичного та структурно-конструктивістського підходів (Е. Здравомислова); концепція «прихованого навчального плану» (М. Гемпель, К. Келлер, М.-А. Крайенбаум, У. Лауер), яка визначає основні канали трансляції гендерних норм у діяльність школи; погляди педагогів-гуманістів на особистісний розвиток дитини (А. Макаренко, В. Сухомлинський, В. Русова); праці українських науковців з історії розвитку освіти і виховання, вітчизняної та зарубіжної педагогіки (С. Волошин, А. Вихрущ, М. Євтух, Т. Завгородня, А. Кельм, С. Кот, В. Кравець, Х. Мушинський, О. Сухомлинська, Н. Скотна, А. Максименко, М. Пантюк, М. Чепіль та ін.); гендерні дослідження освітніх процесів (Х. Брюттнер, І. Іванова, Л. Кобелянська, Г. Ленц, Д. Леммермоле, Л. Розе, О. Луценко, І. Мунтян, М. Музіол, А. Олійник, Х. Рол) та теоретико-методологічних і психолого-педагогічних основ формування ціннісних орієнтацій і поведінки особистості, аксіологічних засад освіти (А. Адлер, Г. Васянович, О. Вишневський, В. Гриньова, О. Дробницька, С. Єрмакова, В. Ільїн, І. Ісаєв, М. Каган, О. Квас, А. Маслоу, О. Невмержицька, Н. Онуфрієнко, Ю. Пелех, К. Платонов, М. Рокич, М. Савчин, В. Табачковський, В. Тугарінов, Г. Чижакова та ін.). Багато авторів розглядають питання гендерної освіти в різних аспектах: проблеми фемінізації освіти та гендерної компетенції суб'єктів освітнього процесу (Г. Бреслав, Т. Голованова, О. Железняк, А. Мудрик, Л. Надолинська, С. Рожкова, Б. Хасан); можливості використання гендерного підходу в організації навчального процесу під час викладання окремих навчальних дисциплін (А. Апарцева, І. Герасимова, Т. Дороніна, С. Вихор, О. Клименко, І. Мунтян, М. Романовська, В. Суковата, М. Уланова, О. Фащук, О. Цокур); теоретичне узагальнення питань гендерної педагогіки (В. Кравець, Л. Лендрик, С. Ліпатова, О. Луценко, Н. Мачинська, О. Кікінежді, С. Риков, О. Цокур, Л. Штильова).

Історико-педагогічний розгляд питання становлення гендерної освіти передбачає звернення до джерел, у яких узагальнюється досвід розвитку вітчизняної освіти у працях сучасних вчених (О. Кісь, О. Петренко, Л. Смоляр, С. Хрисанова та ін.). Вітчизняні науковці зробили значний крок у розв'язанні проблем гендерної педагогіки, проте багато з них залишаються ще нерозв'язаними та перебувають у стані наукових дискусій, з-поміж яких

виокремлюємо питання впровадження гендерних підходів до системи післядипломної педагогічної освіти.

Для розв'язання визначених завдань використано **комплекс методів дослідження**, зокрема: *загальнонаукові* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, узагальнення), що допомогли визначити об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, здійснити аналітичну обробку наукових джерел; *конкретно-наукові*: історико-структурний, що дав змогу структурувати наявну вітчизняну та зарубіжну історико-педагогічну літературу, присвячену гендерним питанням в освіті; історіографічний та ретроспективний, за допомогою яких було встановлено хронологію розвитку гендерних подій в освіті; конструктивний і оцінювальний, на основі яких здійснювалося вивчення системи післядипломної освіти з подальшими узагальненнями та висновками; описовий і аналітичний, що сприяли аналізу освітніх реформ в освіті та їхнього впливу на формування системи післядипломної педагогічної освіти; метод екстраполяції уможливив поширення висновків, одержаних у результаті аналізу системи післядипломної педагогічної освіти; *емпіричні методи* – експеримент, анкетування, фокус-групові дискусії та аналіз документів.

Джерельну базу дослідження становлять фонди Національної бібліотеки України імені В. Вернадського і Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника; документи вітчизняної законодавчої бази в галузі освіти; електронні інформаційні ресурси Міністерства освіти і науки України; українські монографічні й періодичні видання; праці видатних сучасних учених; психолого-педагогічні дослідження, присвячені дослідженню теорії і практики гендерної освіти; різновидові наукові (монографії, статті, матеріали конференцій, дисертації, автореферати) та науково-популярні праці з проблем історії освіти і педагогіки; офіційні статистичні дані; аналітичні матеріали міжнародних культурно-освітніх, громадських та освітніх організацій, діяльність яких спрямована на впровадження принципів гендерної рівності в освіту. Дисертація виконана на основі матеріалів численних джерел, основними з яких є педагогічні, філософські, соціологічні та психологічні наукові тексти.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що: *вперше* відтворено цілісну картину гендерної освіти вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти в Україні (кінець XX – початок XXI ст.) із урахуванням становлення та розвитку гендерної теорії в педагогіці та загальнонауковому дискурсі; здійснено ретроспективний аналіз формування і впровадження гендерних підходів до системи післядипломної педагогічної освіти України;

визначено теоретико-методологічні основи гендерних підходів у системі післядипломної педагогічної освіти в Україні;

уточнено категорійно-поняттєвий апарат гендерних досліджень у педагогіці («гендер», «гендерна освіта», «гендерні підходи», «прихований навчальний план» тощо);

отримали подальший розвиток: шляхи впровадження стратегій імплементації гендерних підходів, які охоплюють розробку та реалізацію проектів, конкурсів з гендерної проблематики; проведення тренінгів, гендерної

експертизи підручників; створення гендерних центрів, мережі осередків гендерної освіти; впровадження гендерних курсів та формування гендерної компетентності викладачів ВНЗ, шкільних учителів тощо і здійснення моніторингу ефективності цих стратегій у системі післядипломної педагогічної освіти України.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в уточненні категорійно-поняттєвого апарату та теоретико-методологічних основ гендерних досліджень у педагогіці. Теоретичні положення, висновки, обґрунтовані у роботі, знайшли практичне втілення у процесі професійної діяльності автора під час викладання теоретичного матеріалу, проведення тренінгових занять у Львівському інституті післядипломної педагогічної освіти. Детальний аналіз змісту і практики гендерної освіти, гендерних підходів й узагальнення його результатів можуть бути використані в конкретних методичних розробках, навчальних планах, методичних посібниках із гендерно збалансованої освіти, а також у лекційних курсах на соціогуманітарному модулі «Гендерний підхід в освіті». За матеріалами дослідження розроблено й апробовано програму спецкурсу «Гендерна освіта в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів» для вчителів, які проходять навчання у Львівському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження можуть бути використані для розробки та підготовки тренінгів на гендерну тематику для педагогів в інститутах післядипломної педагогічної освіти та для запровадження гендерних критеріїв оцінки роботи школи, а також відповідної системи заохочувальних стимулів, які сприяли б розвитку гендерної культури у закладах освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й висновки роботи були оприлюднені на таких науково-практичних конференціях:

міжнародних: «Молодь в умовах нової соціальної перспективи» (Житомир, 2010 р.); «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії» (Тернопіль, 2011 р.); «Наука та освіта в сучасному університеті в контексті міжнародного співробітництва» (Маріуполь, 2011 р.); «Сучасне українське суспільство: рух вперед чи повернення назад?» (Львів, 2011 р.); «Лідери освітніх ініціатив» (Варшава, 2011 р.); «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання в сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспект» (Монреаль-Северодонецьк, 2016 р.);

всеукраїнських: «Готовність педагогів до інноваційної діяльності в умовах безперервної післядипломної педагогічної освіти» (Рівне, 2011 р.); «Гендерна освіта (досвід каскадних тренінгів у Львівському регіоні)» (Львів, 2012 р.); «Актуальні питання реалізації права на освіту» (Львів, 2012 р.); «Участь жінок на рівні прийняття рішень» (Львів, 2015 р.); «Рівність, лідерство, спілкування в європейських прагненнях української молоді: гендерний дискурс» (Тернопіль, 2016 р.).

Матеріали дослідження також апробувалися у виступі на науковому семінарі Мазовецького самоврядного центру удосконалення вчителів «Оцінювання в закладі післядипломної педагогічної освіти з метою професійного розвитку

працівників інституту» (Львів, 2010 р.) і під час участі у Проекті Програми рівних можливостей і прав жінок в Україні, ПРООН (Київ, 2010 – 2011 рр.).

Упровадження результатів дослідження. Результати дослідження впроваджено у роботу кабінету практичної психології та соціальної роботи Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 254 від 12.04.2016 р.); Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. Сковороди» (довідка № 417 від 15.04.2016 р.), Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка 261/01 від 27.04.2016 р.); кафедри соціології та соціальної роботи Національного університету «Львівська політехніка» (довідка № 67-01-892 від 28.04.2016 р.); Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка 01-02/363 від 29.04.2016 р.); Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка 01/10-376 від 29.04.2016 р.), Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (довідка № 2/4-422 від 06.05.2016 р.); Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка 337/02-13 від 10.05.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є одноосібно виконаною науковою працею. Висновки й результати, зокрема, ті, що розкривають наукову новизну, отримані та сформульовані автором самостійно. У статті [2], опублікованій у співавторстві, особистим внеском дисертантки є аналіз результатів дослідження щодо проблеми реформування освіти; у статті [11], визначення критеріїв для виокремлення та наукового обґрунтування гендерних відносин у соціостатевих стосунках; у статті [15] проаналізовано гендерні підходи у соціологічному дискурсі.

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено у 24 працях (з них – 21 одноосібна): 5 статей опубліковано у наукових фахових виданнях, 1 – у зарубіжному науковому фаховому виданні, 18 – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг роботи: дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, додатків та таблиць. Загальний обсяг роботи становить 200 сторінок, основний зміст викладено на 175 сторінках. Список використаних джерел містить 243 позиції, з них 38 – англійською мовою. Робота містить 3 рисунки, 1 таблицю, 7 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано вибір, актуальність і доцільність теми, означено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження, визначено хронологічні межі, розкрито методологію і методи, джерельну базу, наукову новизну, практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію результатів дослідження та їх упровадження у практичну діяльність.

У першому розділі – «**Теоретико-методологічні основи дослідження гендерних підходів у системі післядипломної педагогічної освіти**» –

проаналізовано підходи, які існують у соціально-гуманітарних науках, до вивчення категорій «гендер», «гендерна освіта», «гендерна педагогіка» та «система післядипломної педагогічної освіти».

Визначаючи сутність гендерної педагогіки, яка є відносно новим напрямом у соціально-гуманітарних науках, а також її місце в контексті провідних аспектів розвитку сучасної освіти, розглянуто такі взаємопов'язані поняття, як «критична педагогіка», «прихований навчальний план», «феміністська педагогіка» й «гранична педагогіка» та концепції ліберального, радикального і соціально фемінізму.

Проаналізовано структурно-конструктивістський підхід, який передбачає поєднання двох концептів – соціального формування гендеру і гендерної композиції. Перший розглядає динамічне відтворення гендерних відносин на мікрорівні – процес створення і репродукції статі/гендеру в процесі взаємодії. Другий – концентрується на структурних факторах, що визначають межі гендерних відносин. Поєднання цих підходів створює методологічний інструмент для аналізу мікро- та макрорівнів гендерних відносин, їх взаємопроникнення.

Гендерна освіта вчителя – цілеспрямований процес розвитку й саморозвитку особистості, в якому вона опановує соціально значущий досвід людства шляхом здобуття (засвоєння) історико-культурологічних, соціально-правових і психолого-педагогічних знань щодо гендерної рівності, формування вмінь і навичок гендерно толерантних дій, виховання гендерної культури, що сприяє формуванню у педагогів гендерної рівності.

На основі положень теорії післядипломної педагогічної освіти (Положення про підвищення кваліфікації та стажування педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів (наказ МОН України № 48 від 24.01.2013 р.), психолого-педагогічних досліджень та практики навчання дипломованих педагогічних працівників обґрунтовано, що освіта вчителя (зміст, форми і методи навчання) має ґрунтуватися на особистісно й компетентісно орієнтованому, проблемному, ситуативному, культурологічному та гендерному підходах, що, своєю чергою, забезпечить якісну реалізацію суспільної потреби в компетентній творчій особистості, сприятиме подоланню розриву між освітою, рівнем її розвитку і вимогами життя.

У розділі проаналізовано роботи іноземних науковців, що вивчали гендерні підходи в освіті та виокремили декілька перспектив у вивченні цього питання. З одного боку, це аналіз впливу гендерної політики системи післядипломної освіти на компетентність педагога, а з іншого – дії гендерного чинника на взаємодію між дітьми та вчителями. Саме тут, у системі підвищення кваліфікації педагогів, особливої ваги набуває необхідність перебудови стереотипів діяльності і мислення, потреба заміни негативних настанов і шаблонів.

З'ясовано, що в українській системі освіти присутній «прихований навчальний план», який проявляється через зміст шкільних підручників та високий рівень застереотипізованості вчителів. У розділі особливу увагу зосереджено на дослідженнях, що пов'язані з гендерною компетентністю

вчителів, та на вивченні гендерних підходів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Виявлено, що специфічність змісту навчання у системі підвищення кваліфікації порівняно з іншими ланками освіти полягає у тому, що в умовах розбудови саме національної освіти систему підвищення кваліфікації педагогічних кадрів необхідно спрямувати на розширення їхньої інтелектуальної компетентності, оновлення і суттєве розширення знань з психології та педагогіки, вивчення нових ефективних технологій організації педагогічної взаємодії, узагальнення і впровадження передового педагогічного досвіду, розвиток у них професійних умінь і навичок, оперативне застосування отриманих знань у практичній діяльності.

Особливості навчання дорослих визначають не тільки зміст навчання, а і його форми та методи, організацію й управління навчальним процесом у закладах підвищення кваліфікації педагогів, критерії результативності підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів. Завдяки врахуванню цього аспекту ми отримуємо можливість підвищити ефективність навчання педагогів, тим самим впливаючи на результати їхньої професійної діяльності, практику роботи сучасної школи.

Результатом гендерних досліджень як окремого наукового напрямку стало створення сучасної гендерної теорії, значна увага якої зосереджена на теоретичному аналізі нерівноваги та незбалансованості становища жінки й чоловіка у сучасному суспільстві, їхніх можливостей та шансів у самотворенні, самоутвердженні й саморозвитку.

У другому розділі – **«Специфіка впровадження гендерної складової в систему післядипломної педагогічної освіти (кінець XX – початок XXI століття)»** – висвітлено історіографію розвитку післядипломної педагогічної освіти та її розвиток, проаналізовано нормативно-правову базу системи освіти в Україні та світі. Опрацьовано й систематизовано історіографічні праці, розглянуто їх за приналежністю до певних часових періодів із застосуванням хронологічного підходу. Історіографічний пошук показав, що на різних етапах розвитку післядипломної педагогічної освіти в Україні науковці застосовували різні методологічні засади дослідження проблем реформування змісту освіти.

Обґрунтовано, що до 60-х років XX століття всі дослідження гуманітарних наук були андроцентричними і здійснювали їх з позиції чоловічого домінування в суспільстві, а фемінізм першої хвилі увів жінку та жіночу проблематику в предметне поле багатьох дисциплін. І вже на початку 80-х років відбувається інтеграція жіночих досліджень в освіту та триває процес створення «гендернорівноважених навчальних дисциплін». Інакше кажучи, жіночі дослідження є спробою засадничих змін в академічних студіях за допомогою здійсненого в їхніх концептуальних межах наукового пошуку та застосування відповідної методології.

Отже, у другому розділі, узагальнюючи міжнародний досвід, визначено, що світові тенденції і механізми їх утвердження спрямовані на забезпечення гендерного процесу в освіті. Розглядаючи проблему гендеру в системі освіти, підкреслюємо, що правова система не існує поза іншими соціальними нормами –

традиціями, звичаями, мораллю та релігійними канонами, оскільки сьогодні гендерні дослідження в педагогіці стикаються з тими самими проблемами, що й знання загалом. І головною з них є необхідність поєднання теорій структур і дії. Окреслену проблему намагається розв'язати об'єднувальна парадигма, що отримала назву структурно-конструктивістського підходу. Він пропонує, з одного боку, через аналіз практик досліджувати, як на мікрорівні здійснюється конструювання соціальних відносин, з іншого – через аналіз структур вивчати обмеження макрорівня, що є умовою здійснення практик. У цьому підході гендерні відносини розглядаються як процес; структури складаються історично, а способи структурування гендеру є багатоманітними і відображають домінування різних соціальних інтересів.

У розділі стверджено, що труднощі та перешкоди на шляху до формування гендерної компетентності викладацького складу закладаються у свідомість вчителя, позаяк великою мірою перебувають під тиском стереотипів, що пронизують усю систему його світогляду. Це пов'язано, зокрема, з діалектичною суперечністю освітньої системи, яка виходить із загальної функції освіти як інституту збереження культурних надбань суспільства та їх транслявання від одного покоління до іншого. На цю ситуацію впливає такий аспект підготовки вчителя нової генерації, як загальна професійна підготовка, що має здійснюватися з урахуванням методології гендерного підходу та формуванням саме гендерної компетентності як складової його професійної культури.

Нині освіта України відходить від тотальної уніфікації навчально-виховного та управлінського процесів, реформується на засадах демократизму, національної спрямованості, інтегративності, диференціації, індивідуалізації, гуманізації та гуманітаризації, технологізації. Триває інтенсивне переосмислення цінностей, долаються консерватизм і стереотипи педагогічного мислення, проте вітчизняні освітні стандарти й навчальні програми відтворюють протекціоністську модель. Однак для встановлення гендерної рівності в освіті необхідною є реалізація субстантивної моделі – створення рівних можливостей для навчання. Ігнорування проблем гендерної нерівності в номенклатурно-правових документах, їхнє замовчування чи неповне висвітлення є виявом фактичної дискримінації, оскільки порушує гендерну рівність у плані результативності освіти.

У третьому розділі – **«Сучасний стан і перспективи запровадження гендерної рівності в освітній процес»** – проаналізовано, що впровадження гендерних підходів у системі післядипломної педагогічної освіти пов'язане з необхідністю передусім подолання статево-рольового підходу у набутті гендерної компетентності педагога. Адже різне ставлення до осіб обох статей в умовах нерівних вихідних можливостей означає закріплення та відтворення нерівності, а нехтування відмінностями в умовах структурної нерівності призводить до невираженої дискримінації і неможливості подолати проблеми дискримінованих груп. Обґрунтовано шляхи впровадження гендерних підходів в освітньо-педагогічну практику сьогодення, які базуються на дотриманні демократичних цінностей, системності, відкритості, прозорості та цілісності.

Доведено, що у системі післядипломної освіти переважає педагогічний прагматизм, який консервує хибні стереотипи значної частини учительства, і, як наслідок, саме цей сегмент є найскладнішим у реформуванні освіти. Тому подальший розвиток системи педагогічної освіти в Україні має зумовлюватися тим, що підготовка вчителя, його діяльність та соціальне буття реалізуються у принципово нових суспільно-економічних відносинах.

Стверджено, що в умовах суспільної трансформації післядипломна педагогічна освіта є найбільш перспективним напрямом системи освіти дорослих, і це дає змогу кожному педагогові зберегти й поновити свої знання, вміння, забезпечити підтримку належного кваліфікаційного рівня відповідно до сучасних вимог, оскільки підвищення кваліфікації передбачає їхню соціально-гуманітарну, функціональну підготовку.

Представлені результати дослідження, проведеного у Львівському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, Донецькому обласному інституті післядипломної педагогічної освіти, Тернопільському обласному комунальному інституту післядипломної педагогічної освіти, Інституті післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області та Волинському інституті післядипломної педагогічної освіти, та визначено, що працівники освітніх закладів є малочутливими до гендерних диспропорцій у системі освіти і ніяк не реагують на гендерний дисбаланс.

Гендерні уявлення, стереотипи, установки педагогів, що функціонують у соціумі як відображення суспільної свідомості з приводу соціальних ролей і статусів чоловіків та жінок, різних аспектів їх взаємодії, засвоюються індивідами – суб'єктами гендерних відносин. Саме ці характеристики були об'єктом якісного аналізу, показниками ступеня розвитку гендерних відносин в освітньому просторі, оскільки гендерна компетентність – це спеціальна вчительська навичка, здатність усвідомлювати, як, у який спосіб зміст навчання, а також використані форми й методи викладання, впливають на формування гендерних нерівностей.

Тема професійної гендерної ідентифікації для учасників фокус-групи виявилася незвичною, непростою і навіть у чомусь незручною. Складалося враження, що ніколи й нікому не спадало на думку спробувати оцінити факт гендерної рівності в освітніх закладах, однак тільки після подолання цього бар'єру окремі респонденти починають розрізняти прояви та елементи гендерної нерівності в освіті. Навіть більше, цей дисбаланс вони намагаються виправдовувати тим, що чоловіки більш здатні до керівної роботи, ніж жінки. Отже, в освіті педагогічний контингент складають переважно жінки, а в керівництві – чоловіки.

Результати проведеного аналітичного дослідження гендерного портрета педагогів інститутів післядипломної педагогічної освіти свідчать, що вони поки що далекі від егалітарного підходу, а це особливо позначається на сферах соціально-трудових і сімейних відносин. Попри проголошену гендерну рівність, існують стереотипи, що формують статево-рольові очікування, які, своєю чергою, заважають самореалізації. Окрім того, слід пам'ятати, що гендерні стереотипи українського суспільства належать до явищ культурного порядку,

які сформувалися під впливом конкретних історичних, політичних та соціально-економічних умов.

Проведене дослідження доводить, що в закладах освіти новим поколінням учнів передаються традиційні гендерні стереотипи, які формують статево-рольові очікування та, зі свого боку, заважають самореалізації особистості, виявлено, що гендерна компетентність багатьох українських вчителів недостатня. Тому, за цих умов, педагогам важко відповісти на виклики ХХІ століття. Така ситуація ставить підвищені вимоги до удосконалення системи післядипломної освіти педагогічних працівників, вимагає зосередити увагу на проблемах умов самотворення сучасних вчителів (залежно від їхньої біографії) і розв'язання проблеми співвідношення практики й теорії.

Саме тому подолання стереотипності мислення вчителів, корекція міжособистісних відносин з позицій гендерного підходу є стимулюючою і необхідною умовою у розв'язанні питань формування гендерної культури педагогів, а отже, становлення нових демократичних суспільних відносин.

Напрацьовано експериментально-практичний досвід особистісно орієнтованого навчання щодо упровадження гендерного компонента в освітню галузь, але водночас потребує фундаментальних розробок, більш глибокого осмислення, розв'язання багатьох нагальних практичних завдань, а саме подолання розриву між теорією і практикою.

Уподовж останнього десятиліття відбулися зрушення, певну позитивну роль відіграв наказ Міністерства освіти і науки України № 839 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» (від 10 вересня 2009 р.). Опубліковано перші підручники з проблем гендерної освіти, успішно працюють Центри гендерної освіти у Вінниці, Дніпрі, Тернополі, Харкові та інші. Гендерні підходи сьогодні впроваджуються до змісту вищої освіти через дисципліни соціогуманітарного циклу: педагогіку, філософію, історію, соціологію, психологію, культурологію тощо. Сучасна система освіти вимагає від усіх педагогів володіння прогресивними педагогічними методиками навчання, сприйняття кожного учня у всій його цілісності і значущості як особистості, сприяння реалізації його творчого потенціалу без будь-яких упереджень. Важливим компонентом особистісно орієнтованої освіти постає її діалектичний характер, тому особливої актуальності набувають саморозвиток і самореалізація усіх суб'єктів навчання.

ВИСНОВКИ

У здійсненні аналізу теоретичного та емпіричного матеріалу основну увагу було сфокусовано на вивченні процесу впровадження гендерних підходів до системи післядипломної педагогічної освіти. Під час дослідження виявлено низку важливих моментів, що стали ключовими результатами нашої наукової роботи.

1. На основі історико-ретроспективного аналізу обґрунтовано теоретичні засади та розкрито теоретико-методологічні основи вивчення гендерних

підходів у системі післядипломної педагогічної освіти, визначено передумови виникнення гендерного напрямку в освіті. Система післядипломної педагогічної освіти пройшла етап становлення та розвитку і сьогодні характеризується значною увагою до застосування гендерних підходів в освітній галузі загалом та підготовці учителів зокрема. Таким чином, гендерні підходи у системі післядипломної педагогічної освіти можуть бути визначені як просвітницька діяльність у напрямі спростування наявних статево-гендерних стереотипів, розвитку критичного ставлення до світу та зростання гендерної компетентності педагогів. У цьому сенсі найважливішою ознакою стає орієнтація освітнього процесу на дію як соціальну зміну.

Проаналізувавши відповідний матеріал, виявили, що варто диференціювати практики індивіда через об'єкти даного середовища. Ці дві категорії є взаємозалежними. Проте слід розрізняти їх, оскільки у цьому дослідженні фокусуємо увагу на вивченні гендерних підходів саме в післядипломній педагогічній освіті, де середовище формується суб'єктами.

Такий аналіз допомагає виявити різні підходи, диференціювати їх залежно від педагогічних, соціальних, культурних, ідеологічних, антропологічних і суто психологічних умов та їх ситуативної конфігурації. Основна ідея гендерного підходу в педагогічній науці полягає у врахуванні специфіки впливу на розвиток представників чоловічої й жіночої статей всіх факторів навчально-виховного процесу: змісту, методів навчання, організації навчального процесу, педагогічного спілкування тощо у кожний період розвитку освіти й виховання. Отже, гендерні підходи у системі післядипломної педагогічної освіти є механізмом досягнення гендерної рівності та утвердження рівних можливостей для самореалізації кожної особистості, що передбачають: відсутність орієнтації на «особливе призначення» чоловіка чи жінки та подолання гендерних стереотипів з урахуванням індивідуальних відмінностей.

Теоретико-методологічне підґрунтя аналізу гендерних підходів дало нам підставу орієнтуватися на урахування двох векторів: горизонтального, де основним параметром є диференціація ролей і статусів чоловіків та жінок, і вертикального, що визначається параметром ієрархічності позицій гендерних груп. Такі параметри аналізу гендерних відносин стосуються як об'єктивної сторони відносин, представлені реальними практиками взаємодії, так і суб'єктивної, тобто гендерних уявлень, стереотипів, установок і гендерної ідентичності, під впливом яких практики взаємодії проявляються і змінюються.

2. Здійснено аналіз генезису та впровадження гендерної складової до системи післядипломної педагогічної освіти (кінця XX – початку XXI століття) та проведено порівняльний аналіз педагогічних, філософських і соціально-психологічних концепцій гендеру, що допомогло з'ясувати теоретичне підґрунтя дослідження. Виокремлено проблеми формування гендерної компетентності педагогів, що зумовлені: 1) *на макрорівні* – гендерними перешкодами у суспільних відносинах, зокрема, поширення гендерних стереотипів та упереджень щодо ролі чоловіків та жінок; 2) *на мезорівні* – гендерними проявами в освітній галузі, зокрема поширенням статево-рольового підходу до навчання та виховання; проявами гендерної нерівності на всіх щаблях освітнього процесу та ін.; 3) *на*

мікрорівні – особистісним ставленням управлінців до вдосконалення гендерних підходів у системі післядипломної педагогічної освіти.

Аналіз нормативно-правових документів України, що визначають освітню політику держави та практику гендерної рівності в освіті, виявив провідні тенденції цього процесу. Отже, принцип гендерних підходів поступово, за підтримки міжнародних організацій та завдяки творчій ініціативі педагогів, впроваджується в освітню сферу, однак доводиться констатувати малоефективність цього процесу. Його гальмування у практиці освіти пов'язуємо з відсутністю гендерної складової в освітніх стандартах і навчальних програмах, що регламентують практику повсякденної освітньої роботи. Крім того, соціально-політичні та економічні умови державного розвитку України й існування певних труднощів у суспільному сприйнятті гендерної теми (пострадянська ілюзія подоланості проблем статевої нерівності; споріднення націоналістичного та феміністичного дискурсів, міф про фемінний характер української ментальності; штучно розтиражована думка про традиційний в українському суспільстві особливий статус жінки як берегині домашнього спокою та добробуту тощо) спричинили гальмування розвитку гендерних підходів у вітчизняній педагогічній науці та системі післядипломної педагогічної освіти зокрема.

3. Розкрито аналіз базових понять гендерної теорії в педагогічному аспекті для визначення гендерних підходів у системі післядипломної педагогічної освіти України. Оскільки метою післядипломної освіти є задоволення індивідуальних потреб громадян в особистісному та професійному зростанні, а також забезпечення потреб держави у кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально виконувати посадові функції, то важливо впроваджувати у навчання педагогів новітніх технологій з урахуванням гендерного підходу.

Одна з найбільших методологічних помилок – трактування гендерних підходів як таких, які ототожнюються із статево-рольовим. Досвід спільного навчання протягом багатьох десятиріч показує, що не форма навчання регулює ці проблеми, а моральні засади суспільства й освітня політика держави.

Впроваджувати гендерний підхід в освіту педагогів – це значить діяти з розумінням соціального, конструктивістського походження категорій «чоловічого» і «жіночого» в суспільстві, ставити розвиток особистості та індивідуальності в традиційні рамки статі, а процес формування гендерної ідентичності педагогів (тобто гендерних уявлень, відносин і діяльності особистості) має емпіричний та керований характер. Тому важливим у понятті гендеру в педагогічному аспекті виступає його дієвий зміст. Гендер «існує» лише в дії та взаємодії як стратегія вибору моделей співвіднесення маскулінного та фемінного, сполучення яких породжує явище андрогінії, тому до структури гендерної ідентичності належать процеси гендерного навчання, які становлять основи гендерної освіти.

За результатами емпіричного дослідження констатовано недостатній рівень сформованості гендерної компетентності педагогів загалом. З кризою тоталітарної ідеології українські педагоги опинилися у ситуації, коли державна освітня політика через постійні зміни та реформи не є остаточно усталеною.

Розв'язання окреслених проблем, на наш погляд, сприятиме утворенню у системі освіти України середовища, сприятливого для запровадження інновацій, що, зрештою, розв'яже питання підготовки сучасних фахівців, людей, готових до сприйняття нового, до продукування і поширення, інновацій у всіх сферах суспільного життя.

4. Виокремлено стратегії імплементації гендерних підходів в освітній процес через використання механізмів гендерного аналізу та експертизи, обґрунтовано необхідність комплексного залучення поняття гендерної освіти (і похідних концептів) до нормативно-правових актів, що регулюють діяльність освітніх закладів (закони України про освіту, освітні державні програми), у яких необхідно приділяти увагу такій важливій проблемі сьогодення, як подолання дискримінації за статевою ознакою. Визначено ідеї щодо послідовної імплементації гендерних підходів у систему післядипломної педагогічної освіти: розробку та реалізацію проектів, конкурсів з гендерної проблематики; проведення тренінгів; створення гендерних центрів, мережі осередків гендерної освіти; проведення гендерної експертизи підручників; впровадження гендерних курсів та формування гендерної компетентності викладачів ВНЗ, шкільних вчителів тощо та проведення моніторингу ефективності цих стратегій у системі післядипломної педагогічної освіти України.

Дослідження питань, пов'язаних з професійною компетентністю вчителя і його педагогічною культурою є одним із провідних напрямів сучасної педагогіки, оскільки більшість теорій пропонує універсальну безстатеву модель педагога, яка не враховує особливостей мислення, поведінки і особистих якостей вчителів чоловіків і жінок. Водночас реалізація гуманістичної особистісно орієнтованої освіти можлива, якщо створені сприятливі умови для розвитку, самоідентифікації і самореалізації обох суб'єктів освітнього процесу. Це, зі свого боку, вимагає вивчення індивідуальності педагогічної культури вчителя, яка значною мірою визначається його гендерною приналежністю.

Пропоноване дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшого вивчення потребують питання, пов'язані з визначенням та підготовкою методичних рекомендацій для ефективного впровадження гендерної ідеології на різних ступенях освіти. Особливу увагу слід приділити питанням національної специфіки імплементації гендерних підходів у систему післядипломної освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Горбач І. І. Роль відділів у справах сім'ї та молоді щодо протидії торгівлі людьми / І. І. Горбач // Міжнародний міжвузівський збірник наукових робіт. Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії і практики. – Київ ; Москва ; Одеса ; Запоріжжя, 2008. – Вип. 38. – С. 76–82.

2. Горбач І. І. Педагог та проблеми реформування освіти (результати соціально-психологічного дослідження) / І. І. Горбач, Т. І. Гурей, Р. Б. Шиян // Нова педагогічна думка. – 2012. – № 2 (70). – С. 34–37.

3. Горбач І. І. Зарубіжний досвід вивчення гендерної організації вищої освіти / І. І. Горбач // Міжнародний науковий форум : соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент : зб. наук. праць / редкол.: В. Б. Євтух (відп. ред.) та ін. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. – Вип. 11. – С. 103–117.

4. Кизима І. І. Гендерна обізнаність педагогів (на прикладі фокус-групового дослідження у Львівській області) / Ірина Кизима // Молодь і ринок. – 2015. – № 4 (123). – С. 160–166.

5. Кизима І. І. Концептуальні підходи щодо вивчення гендерних компетентностей вчителів / Ірина Кизима // Молодь і ринок. – 2015. – № 5 (124). – С. 133–138.

Стаття у закордонному виданні:

6. Кизима І. І. Специфіка гендерної освіти педагогів (за результатами каскадних тренінгів у Львівській області) / Ірина Кизима // Сборник научных докладов. Педагогика. Актуальные научные исследования. Теория. Практика (м. Познань, 30–31 марта 2015 г.). – Познань, 2015. – Ч. 2. – С. 17–18.

Статті апробаційного характеру:

7. Горбач І. І. Соціологічний аналіз проблеми насильства серед учнівської молоді / І. І. Горбач // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова. Серія : Соціологія і політичні науки / Одес. нац. ун-т імені І. І. Мечнікова. – Одеса : Вид-во ОНУ ім. І. І. Мечнікова, 2007. – Т. 12. – Вип. 6. – С. 651–658.

8. Горбач І. І. Молодь і насильство в суспільстві / І. І. Горбач // Духовно-культурні цінності студентської молоді – відродження і утвердження : матеріали круглого столу (Львів, 4 травня 2007 р.) / за ред. А. Г. Хоронжого. – Львів, 2007. – С. 67–73.

9. Горбач І. І. Запобігання торгівлі дітьми: проблеми і шляхи їх вирішення / І. І. Горбач // Наукові студії Львівського соціологічного форуму «Багатовимірні простори сучасних соціальних змін» : збірник наукових праць. – Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2008. – С. 598–602.

10. Горбач І. І. Проблеми та перспективи реформування вітчизняної системи освіти (за результатами соціологічного дослідження) / І. І. Горбач // Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечнікова. Серія : Соціологія і політичні науки. – Одеса : Вид-во ОНУ ім. І. І. Мечнікова, 2008. – Т. 13. – Вип. 5. – С. 281–290.

11. Горбач І. І. Насильство очима учнівської молоді / І. І. Горбач // Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції «Молодь в умовах нової соціальної перспективи». – Житомир, 2008. – С. 132–136.

12. Горбач І. І. Насильство очима учнівської молоді / І. І. Горбач // Вплив покарань на злочинність: кримінологічні дослідження / Луганський. Держ. ун-т внутр. справ ім. Є. О. Дідоренка, 2009. – Вип. 3. – С. 99–105.

13. Горбач І. І. Стан соціологічної освіти у навчальних закладах [Електронний ресурс] / І. І. Горбач // Матеріали III Інтернет-конференції САУ по проблемах соціологічної освіти, 2010. – Режим доступу : http://www.sau.kiev.ua/conference_2010.html.

14. Горбач І. І. Специфіка девіантної поведінки у підлітковому віці: гендерний аспект / І. І. Горбач // Матеріали наукових праць Донецького державного університету управління «Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління». Серія «Соціологія». – Донецьк : Дон ДУУ, 2010. – Т. XI. – Вип. 178. – С. 204–210.

15. Горбач І. І. Гендерні аспекти зайнятості жінок в сучасному українському суспільстві / І. І. Горбач // Матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції «Молодь в умовах нової соціальної перспективи» (Житомир, 24–25 березня 2010 р.). – Житомир, 2010. – С. 248–252.

16. Коваліско Н. В., Горбач І. І. Гендер як соціальна конструкція системи соціостатевих стосунків / Н. В. Коваліско, І. І. Горбач // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії» (Тернопіль, 27–29 квітня 2011 р.). – Тернопіль, 2011. – С. 271–274.

17. Горбач І. І. Результати соціально-психологічного дослідження «Профілактика суспільно-небезпечних узалежнень серед дітей» / І. І. Горбач // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-психологічні та медичні аспекти протидії поширенню суспільно-небезпечних узалежнень серед дітей та молоді» (Львів, 19–20 травня 2011 р.). – Львів, 2011. – С. 54–61.

18. Горбач І. І. Соціокультурна трансформація гендерної рівності в шкільній освіті / І. І. Горбач // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Наука та освіта в сучасному університеті в контексті міжнародного співробітництва» (Маріуполь, 23–25 травня 2011 р.). – Маріуполь, 2011. – С. 153–155.

19. Горбач І. І. Вплив гендерних факторів на розвиток соціального капіталу в Україні / І. І. Горбач // Матеріали Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (Львів, 29 вересня 2011 р.). – Львів, 2011. – С. 180–182.

20. Коваліско Н. В., Горбач І. І. Концептуальні підходи щодо вивчення гендерних відносин у соціологічному дискурсі / Н. В. Коваліско, І. І. Горбач // Збірник наукових праць Донецького державного університету управління. Серія «Соціологія». – Донецьк, 2012. – Т. XIII. – Вип. 217. – С. 376–382.

21. Горбач І. І. Гендерна освіта в Україні: реалії та перспективи розвитку / І. І. Горбач // Збірник наукових праць XIV Міжнародної науково-практичної конференції «Молодь в умовах нової соціальної перспективи». – К., 2012. – Ч. 1. – С. 359–365.

22. Горбач І. І. Проблеми гендерної нерівності серед дітей в учнівському середовищі / І. І. Горбач // Актуальні питання організації роботи щодо захисту

прав дітей : збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Львів : ЛОППО, 2012. – С. 20–21.

23. Кизима І. І. Насильство в учнівському середовищі: дані соціологічних досліджень / І. І. Кизима // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей». – Тернопіль, 2014. – С. 186–188.

24. Кизима І.І. Гендерна освіта в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів / І.І. Кизима // Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспект». – Україна – Сербія – Азербайджан – Польща – Канада, 2016. – С. 177–179.

АНОТАЦІЇ

Кизима І. І. Гендерні підходи в системі післядипломної педагогічної освіти України (кінець XX – початок XXI століття). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. – Дрогобич, 2016.

У дисертації розкрито теорію та методи гендерних підходів у системі післядипломної педагогічної освіти кінця XX – початку XXI ст. Висвітлено історіографію, джерела, науково-теоретичні основи дослідження; показано гендерні підходи в освіті в Україні і зарубіжжі наприкінці 80-х рр. XX ст. та передумови становлення гендерної освіти в Україні у XXI ст.

Визначено і схарактеризовано специфіку впровадження гендерної складової до системи післядипломної педагогічної освіти, проаналізовано нормативно-правове регулювання гендерної рівності в освіті.

Окреслено шляхи впровадження гендерної рівності в освітній процес та проаналізовано сучасний стан освітньо-педагогічної практики. Проведено дослідження гендерної компетентності освітнього середовища в системі післядипломної педагогічної освіти в Україні.

Ключові слова: гендер, гендерна освіта, гендерні підходи, гендерна педагогіка, система післядипломної педагогічної освіти, прихований навчальний план.

Кызыма И. И. Гендерные подходы в системе последипломного педагогического образования Украины (конец XX – начало XXI века). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. –

Дрогобычський державний педагогічний університет імені Івана Франка. – Дрогобыч, 2016.

В диссертации раскрыты теория и методы гендерных подходов в системе последиplomного педагогического образования конца XX – начала XXI века. Освещается историография, источники, научно-теоретические основы гендерной проблематики. Анализируются гендерные подходы системы образования в Украине и зарубежье конца 80-х гг. XX ст. Освещаются предпосылки их становления в XXI в., служащие частичным объяснением наличия в педагогических исследованиях устойчивой тенденции к отождествлению вопросов женского и полового просвещения и проблемы гендерных подходов в системе последиplomного педагогического образования.

Определена и описана специфика внедрения гендерной составляющей в систему последиplomного педагогического образования, проанализировано нормативно-правовое урегулирование гендерного вопроса в образовании, что позволяет утверждать: декларируемый принцип равного (независимо от пола) доступа к образованию предполагает отсутствие откровенного запрета девушкам получать качественное образование, главная проблема заключается в декларативном и несогласованном характере законодательных инициатив.

Акцентируется внимание на том, что профессиональный уровень преподавания гендерных курсов повышается путем участия в международных, всеукраинских и региональных конференциях, семинарах, конкурсах, учебных тренингах и мастер-классах, которые регулярно проводятся в Украине. В частности, во Львовском областном институте последиplomного педагогического образования разработанный и внедренный общеобразовательный спецкурс «Гендерное образование в системе повышения квалификации педагогических кадров» – для педагогических работников учреждений образования; разработаны методические рекомендации внедрения гендерных подходов в учебно-воспитательный процесс общеобразовательных учебных заведений. Определены пути внедрения гендерного равенства в образовательный процесс и проанализировано современное состояние учебно-педагогической практики. Проведено исследование гендерной компетентности среды обучения в системе последиplomного педагогического образования в Украине.

Ключевые слова: гендер, гендерное образование, гендерные подходы, гендерная педагогика, система последиplomного педагогического образования, скрытый учебный план.

Kyzyma I. I. Gender approaches in a system of postgraduate pedagogic education in Ukraine (end of XX – beginning of XXI century). – Manuscript copyright.

Ph. D. thesis in pedagogical sciences in the specialty 13.00.01 – general pedagogy and the history of pedagogy – Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University – Drohobych, 2016.

This thesis reveals the theory and methodology of gender approaches in a system of postgraduate pedagogic education in the end of XX – beginning of XXI

century. Historiography, sources, scientific and theoretical foundations of research are highlighted. Gender approaches of the education in Ukraine and overseas in the end of 80s of XX century, and preconditions of forming of gender studies in Ukraine in XXI century are shown.

Specifics of implementation of gender component in the system of postgraduate pedagogical education are determined and characterized, regulation of gender equality in education is analyzed.

The ways of implementation of gender equality into the educational process are outlined and the modern state of pedagogic practice is analyzed. The research of gender competence in educational surrounding in the system of postgraduate education in Ukraine is conducted.

Key words: gender, gender studies, gender approaches, gender pedagogy, the system of postgraduate pedagogic education, hidden curriculum.

Підписано до друку 11.10.2016 р. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Times New Roman».
Вид. арк. 0,9. Зам. № 272. Тираж 100. Друк на ризографі.

Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного
педагогічного університету імені Івана Франка
82100, Дрогобич, вул. І. Франка, 24